

HRVATSKA ZAJEDNICA NA PODRUČJU DANAŠNJE CRNOGORSKE OBALE U HRVATSKOJ HISTORIOGRAFIJI

Lovorka ČORALIĆ
Hrvatski institut za povijest, Zagreb
UDK: 930(497.5):323.113(497.16=163.42)
Pregledni rad
Primljeno: 11. 9. 2004.

U uvodnom dijelu priloga upozorava se na posebnosti povijesnoga razvoja pojedinih dijelova današnje crnogorske obale, a koje su bile od presudne važnosti za očuvanje povijesnoga i kulturnoga naslijeđa Hrvata koji ondje žive. U radu se nastoji predstaviti stanje u historiografiji, stupanj obrađenosti prošlosti područja od Boke do Bojane, kao i povijesnoga naslijeđa Hrvata u bokeljskoj, crnogorskoj i srpskoj historiografiji te u radovima povjesničara s područja Republike Hrvatske. Radi opsežnosti teme, u istraživanje su uključeni radovi iz historiografije koja se bavi poviješću današnje crnogorske obale do konca XVIII. stoljeća. Naglašava se kako je od ovdašnje znanstvene javnosti, posebice u posljednjim desetljećima, interes za prostor južno od Prevlake sveden na tek pokojni pojedinačan primjer istraživačkoga rada te se upućuje na neke moguće smjernice u budućem istraživačkom promišljanju hrvatske sastavnice u povijesti ovih krajeva.

✉ Lovorka Čoralić, Hrvatski institut za povijest, Opatička 10, 10000 Zagreb, Hrvatska. E-mail: lovorka@misp.isp.hr

Područje Boke kotorske, ali i cjelokupnoga obalnog dijela današnje Crne Gore, svojim je povijesnim i kulturnim naslijeđem ujedno i sastavni dio hrvatske prošlosti. Već sama činjenica kako hrvatski narod na području Crne Gore baštini oko 60 posto ukupnoga kulturnog i umjetničkog naslijeđa dovoljno je snažno svjedočanstvo o upečatljivosti – iskazanoj trajnim i do danas očuvanim biljezima – hrvatskih prinosa ovome dijelu istočnojadranske obale.

Hrvatska prisutnost na crnogorskoj obali poglavito se odnosi na prostor Zaljeva hrvatskih svetaca (Boku kotorsku) i

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 4-5 (78-79),
STR. 645-661

ČORALIĆ, L.:
HRVATSKA ZAJEDNICA...

tamošnje gradove i naselja Kotor, Tivat, Perast, Prčanj, Dobrotu, Herceg-Novi, Stoliv, Lastvu, Muo i druge, ali i – držimo ne u manjoj mjeri i ne manje vrijedno istraživačke pozornosti – na prostor Budve, Bara i Ulcinja, kao i njihove neposredne okolice.

Iako povijest hrvatske prisutnosti na crnogorskoj obali valja tražiti od najranijega doba slavenske (i hrvatske) prisutnosti na ovome tlu do suvremenih dana i najnovijih, nemilim ratno-političkim turbulencijama obilježenih događanja tijekom kojih su Hrvati na području Crne Gore svedeni samo na nešto više od jedan posto ukupnoga žiteljstva, težište ovoga rada odnosi se na razdoblje od razvijenoga srednjeg vijeka do pada Mletačke Republike (1797. godine), to jest obuhvaća doba tijekom kojega se – iako ne u svim vremenskim odsječcima – najveći dio crnogorske obale nalazio u sastavu mletačkih prekojadranskih stečevina (kao dio pokrajine Albania Veneta, zajedno s gradovima na području današnje albanske obale) te zajedno s pretežitim dijelom istočnojadranske obale činio jedinstvenu državnu zajednicu.

NEJEDNAK TIJEK POVIJESNOGA RAZVOJA

Područje današnje crnogorske obale nije u srednjem i ranom novom vijeku imalo jedinstven i ravnomjeran povijesni razvoj.¹ Isprva dio bizantskih stečevina te Kraljevine Zete, potom od kraja XII. stoljeća dio države Nemanjića (otprilike do 1371. godine), obalni su krajevi (ponajprije grad Kotor i njegov distrikt)² u sljedećim desetljećima na prijelazu iz XIV. u XV. stoljeće priznavali vlast ugarsko-hrvatskih vladara (1371.-1384.), Bosne (1384.-1391.) te imali kratkotrajan samostalni razvoj (grad Kotor – 1391.-1420.). Nastupom XV. stoljeća, od vremena kada Mletačka Republika za stoljeća unaprijed zaokružuje svoje posjede na istočnoj jadranskoj obali, područje Kotora (zajedno s naseljima u Zaljevu, poluotokom Lušticom i Krkolima) dospijeva u sastav Serenissime. Nedugo potom vlast Republike Svetoga Marka priznaje i područje Paštrovića (1423.) te Budva (1442.). Međutim, spuštanjem Osmanlija iz Hercegovine (1482.) i njihovim zauzimanjem obale od Herceg-Novoga (grada što ga je 1382. utemeljio bosanski kralj Stjepan Tvrtko I.) do Risna, pomorska granica između Mlečana i Osmanlija uspostavlja se na potezu Oštro – Verige – Perast, što će u nastupajućim stoljećima u velikoj mjeri određivati povijesni razvoj bokeljskoga kraja. Promjenljiva je bila i sudbina nedalekoga područja Grbalj, koji je nakon višestrukih pobuna protiv kotorske vlastele (1421.-1469.) prihvatio osmanlijsko vrhovništvo (1497.). Grbalj će tijekom Kandijskoga rata (1665.-1669.) pripasti Mlečanima (1647.), ali će pravna vlast Serenissime nad ovom bokeljskom općinom formalno biti ozakonjena tek na-

kon Požarevačkog mira 1718. godine. U razdoblju mletačke vlasti Kotor postaje glavnim gradom mletačkih posjeda na južnome dijelu istočnoga Jadrana i najvažnije uporište za protutursku borbu. Iako, kao i nedaleki Perast, biva u više navrata neposredno ugrožen izravnim osmanlijskim napadima (osobito 1539., 1571. i 1657.), glavni grad Mletačke Albanije ostaje tijekom svih stoljeća opstojnosti Privedre na ovim prostorima njezinim prevažnim i neosvojivim uporištem.

Tijekom Morejskoga rata (1684.-1699.) velika mletačka ofanziva s kopna i s mora uspijeva protjerati Osmanlije sa sjeverozapadne obale Boke od Risna (1684.) do Herceg-Novoga (1687.), čime se mletački posjedi u Boki zaokružuju u jedinstvenu cjelinu. Upravo zahvaljujući velikom vojnom angažmanu u mletačkim postrojbama tijekom iscrpljujućih ratovanja na širokoj mletačko-turskoj bojišnici od Hercegovine do Peloponeza, manja pomorska naselja u Zaljevu (Dobrota, Perast, Prčanj i dr.) stječu upravnu nezavisnost od Kotora (postaju samostalne općine – komunitadi), dobivaju domaću upravu, a zahvaljujući prestanku ratnih događanja u neposrednom susjedstvu otpočinje i njihov brzi gospodarski razvoj, zasnovan na razgranatoj pomorskoj trgovini i brodarstvu. Pomorsko-trgovačke obitelji iz ovih naselja bit će u XVIII. stoljeću okosnica gospodarskoga rasta manjih bokeljskih gradića, koji tada – promatrano u sveobuhvatnije jadranskim okvirima – prednjače u pomorsko-trgovačkoj razmjeni između istočne i zapadne jadranske obale.

Drugačiji su povijesni razvoj imali južni gradovi današnjega crnogorskoga priobalja – Bar i Ulcinj.³ Sjedište nadbiskupije (od 1089.), Bar je u srednjem vijeku dio Duklje (od sredine XI. stoljeća), šezdesetih godina XII. stoljeća u posjedu je (kao i ostali primorski dijelovi Duklje) Bizanta, a od 1183. godine do kraja raške prevlasti nad ovim područjem dio je države Nemanjića. U drugoj polovici XIV. stoljeća, kao i nedaleki Ulcinj, ulazi u sastav posjeda moćnih Balšića, a s kraja XIV. i početkom XV. stoljeća nad ovim se područjima vlast u više navrata mijenjala: do 1405. njime gospodare Balšići, 1405.-1412. Mlečani, 1412.-1421. ponovo Balšići, zatim 1421. Mlečani te već koncem iste godine Stefan Lazarević. Kao rođak Balšića, na Bar je imao pretenzije i herceg Stjepan Vukčić Kosača, koji ga je i zauzeo 1441. godine te s prijekidima držao do 1443. Te se godine, 4. lipnja, grad predaje Mlečanima i – jednako kao i Ulcinj (koji Mlečani zauzimaju 1421. godine) – ostaje u sastavu Serenissime do 1571. godine. Upravo će ta, Lepantskom bitkom i velikom kršćanskom pobjedom obilježena godina, za gradove Bar i Ulcinj donijeti presudne promjene u njihovu povijesnu tijeku. Padom pod osmanlijsku vlast (usprkos mletačkim pokušajima ponovnoga zauzimanja u XVII. i XVIII. stoljeću) ovi gradovi doživljavaju drastičnu demograf-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 4-5 (78-79),
STR. 645-661

ČORALIĆ, L.:
HRVATSKA ZAJEDNICA...

sku preobrazbu, postaju strateški (Ulcinj je i poznato gusarsko uporište) važni osmanlijski gradovi, a njihov povijesni tijek, dotad po svim svojim sastavnicama isti kao u istarskim i dalmatinskim komunama od Pirana do Kotora, biva upravljen drugačijim smjerom. Teške posljedice ponajprije će se negativno odraziti na tamošnje, dotad većinsko katoličko, žiteljstvo, koje se uslijed pojačanih pritisaka ili islamizira ili prelazi na pravoslavlje ili se – nemalim dijelom – iseljava na suprotnu obalu Jadrana ili u područja pod mletačkom vlašću u Dalmaciji.

U ovom sažeto izrečenom kontekstu povijesnoga razvika gradova i naselja crnogorske obale, u povijesnim mijenama koje su svojim udarima narušavale i drastično prekidale tijek povijesti nekoć u svim sastavnicama zapadno, sredozemno usmjerenih gradova, treba pratiti povijesni razvoj i sudbinu katoličkoga, ponajprije hrvatskoga, žiteljstva od Boke do Bojane.

REZULTATI HISTORIOGRAFIJE: SAŽET OSVRT

U prethodnoj je cjelini, u sklopu razmatranja povijesnoga tijeka područja od Boke do Ulcinja, upozoreno na neka sintetska djela, ponajprije pisana iz pera crnogorskih i srpskih autora, u sklopu kojih je ovom području poklonjena zapažena istraživačka pozornost (Jireček, K., 1923.; ICG; Rovinski, P. A., 1993.; Živković, D., 1989.-1992.). Navedena djela, nezaobilazna za proučavanje povijesti širega područja Crne Gore, obilježava uključivanje bokeljskoga i obalnog prostora Crne Gore u cjelini u povijesnu događajnicu srpskoga i crnogorskoga naroda, dočim je hrvatska sastavnica, prevažna za ranija razdoblja tamošnje prošlosti, gotovo u cijelosti izostavljena.

Za povijest pojedinih regija i naselja crnogorske obale izdvajaju se, nadalje, uradci više autora, zaslužnih za osvjetljavanje pojedinih povijesnih etapa iz zavičajne prošlosti. Ne težeći cjelovitosti, spomenimo – kada je riječ o u historiografijama najbolje obrađenom bokeljskome području – sintetska djela T. K. Popovića (Popović, 1924.), S. Nakićenovića (Nakićenović, 1913.), N. Lukovića (Luković, 1937., 1951., 2000.); I. Stjepčevića (Stjepčević, 2003.); P. Butorca (Butorac, 1998., 1998.a, 1999., 1999.a, 1999.b) i M. Miloševića (Milošević, 2003.).⁴ Njihovi su radovi (s iznimkom antropogeografske studije S. Nakićenovića) ponajprije zasnovani na istraživanju i raščlambi gradiva iz kotorskih pismohrana, a tematski se bave raznovrsnim sastavnicama iz političke, društvene, gospodarske, vjerske i kulturne povijesti Boke kotorske i tamošnjih naselja. Uz navedena imena, u mnoštvu čijih uradaka ovdje ponajprije spominjemo sintetska djela, velike prinose proučavanju bokeljske povijesti dali su svojim studijama i priložima i A. Tomić (Tomić, 1978., 1979.-1980., 1991.-1992., 1991.-1992.a, 1995.-1998.),

A. Dabinović (Dabinović, 1958., 1958.a, 1959., 1960.), i J. Antović (Antović, 1993.-1994., 1993.-1994.a, 1995.-1998.), kao i I. i M. Zloković (Zloković, I., 1957., 1964., 1966., 1970.; Zloković, M., 1955., 1956., 1964., 1965., 1971., 1981.-1982., 1983.-1984.), S. Mijušković (Mijušković, 1960., 1962., 1962.a, 1964., 1967., 1968., 1969., 1972.), J. Martinović (Martinović, 1964., 1965., 1993.-1994., 1999.-2001.), P. Šerović (Šerović, 1956., 1957., 1958., 1962., 1964.) i B. Hrabak (Hrabak, 1976., 1978., 1979., 1979.-1980., 1982., 1995.-1998.).⁵ Zajedničko većini ovih uradaka jest promatranje zavičajne povijesti ponajprije s regionalnih – bokeljskih (u primjeru uradaka hrvatskih autora iz Boke kotorske) ili crnogorskih (ali i srpskih) motrišta (u primjeru autora koji su predstavnici srpske i crnogorske historiografije koja se bavi poviješću ovoga kraja). Hrvatska je sastavnica u oba slučaja izbjegnuta, neizrečena ili nedovoljno jasno naglašena, iako je – upravo na osnovi dragocjenih otkrića istih autora – razvidna kao neodvojiva sastavnica iz prošlosti Boke.

Južna područja crnogorske obale (ponajprije gradovi Bar i Ulcinj) zastupljena su s više sintetskih i pojedinačnih radova, autori kojih su uglavnom pisci crnogorske ili srpske historiografije. Ovdje treba napomenuti kako je povijest ovih gradova, uslijed povijesnih okolnosti i njihova pada pod osmanlijsku vlast 1571. godine, u velikoj mjeri odredila i interesno-tematska opredjeljenja istraživača. U nizu imena koje ovdje možemo spomenuti izdvajaju se vrijedna kulturno-povijesna studija *Stari Bar* autora Đ. Boškovića (Bošković, 1962.), monografije više autora *Bar grad pod Rumijom* (1984.) i *Virpazar-Bar-Ulcinj* (1974.), dragocjena zbirka studija I. Božića (Božić, 1979.) te suvremen rad o srednjovjekovnom barskom patricijatu iz pera S. Markovića (Marković, 1995.). Naposljetku, budući da u ovom sažetom pregledu nije moguće nabrojiti sve pojedinačne priloge ni za područje Boke kotorske ni za južnija područja priobalja, spomenimo kako su svakom proučavatelju povijesti ovih krajeva od neizmjerne važnosti časopisi (i ondje brojni članci) "Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru" (Kotor), "Boka" (Herceg-Novi) i "Istorijski zapisi" (Podgorica).

Kada je riječ o zastupljenosti povijesti područja od Boke do Bojane u historiografiji nastaloj na području Republike Hrvatske, osnovne i za početno istraživanje uporabljive podatke o povijesti i kulturnoj baštini, životu i djelovanju istaknutih pojedinaca i obitelji nalazimo u nekoliko općih ili specijaliziranih leksikonsko-enciklopedijskih izdanja. Uz djela opće naravi (*Hrvatska enciklopedija*, sv. I.-V., Zagreb, 1999.-2003.;⁶ *Hrvatski leksikon*, sv. I.-II., Zagreb, 1996.-1997.; *Hrvatski opći leksikon*, Zagreb, 1996.), vrijedne podatke o pomorsko-trgovačkoj i brodarskoj tradiciji ovih krajeva bilježe *Pomorski leksikon* (Zagreb, 1990.) i *Pomorska enciklopedija* (sv. I.-VIII., Zagreb,

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 4-5 (78-79),
STR. 645-661

ČORALIĆ, L.:
HRVATSKA ZAJEDNICA...

1954.-1989.) O vjerskoj prošlosti i organizaciji crkvenih ustanova saznajemo iz *Općeg religijskog leksikona* (Zagreb, 2002.), o istaknutim pojedincima u obiteljima iz *Hrvatskog biografskog leksikona* (sv. I.-V., Zagreb, 1983.-2002.), dočim su kulturna i umjetnička baština područja o kojemu govori ovaj prilog obrađeni u *Enciklopediji hrvatske umjetnosti* (sv. I.-II., Zagreb, 1995.-1996.).

Ako uzmemo u razmatranje objavljene zbirke izvora, na prvome mjestu valja spomenuti ediciju Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (prije JAZU) *Monumenta Catarensia (Kotorski spomenici)*, zbirku srednjovjekovnih dokumenata iz prošlosti grada Kotora, ali i njegova širega područja, često spominjanu u radovima proučavatelja srednjovjekovne povijesti bokeljskoga područja (priredio A. Mayer, sv. I.-II., Zagreb, 1951.-1981.). Nadalje, niz dragocjenih podataka o srednjovjekovnoj i ranonovovjekovnoj prošlosti Boke, ali i širega područja priobalja do grada Ulcinja, nalazimo u davno nastalim, ali istraživačima i danas vrlo korisnim zbirkama vrela *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae (Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, sv. I.-XVII., Zagreb, 1909.-1981., priredio T. Smičiklas)*,⁷ *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i Mletačke Republike* (sv. I.-X, Zagreb, 1868.-1891., priredio Š. Ljubić), *Commissiones et relationes Venetae* (sv. I.-III., Zagreb, 1876.-1880., priredio Š. Ljubić) i *Mletačka uputstva i izvoještaji* (sv. IV.-VIII., Zagreb, 1964.-1977., priredio G. Novak). Uz navedena djela, zaslugom ponajprije istaknutoga hrvatskog albanologa M. Šufflaya (i njegovih suautora u priređivanju građe: L. Thallóczyja i K. Jirečeka), raspoložemo i dvosveščanom zbirkom *Acta et diplomata res Albaniae mediae aetatis illustrantia* (sv. I., annos 344 – 1343 Vindobonae 1913., reprint: Tirana – Priština, 2002.; sv. II., annos 1344-1406, Vindobonae 1918., reprint: Tirana – Priština, 2002.), ponajprije važnom za prostore južnijega dijela današnje crnogorske obale (povijest Bara i Ulcinja).⁸ Od novijih objavljenih zbirki vrela, za povijest pomorstva, brodarstva i trgovine bokeljskoga, ali i šireg priobalnog područja istočnoga Jadrana u XVIII. stoljeću, istraživačima je korisna dvosveščana zbirka regesta koju je za tisak priredio Nikola Čolak (*Hrvatski pomorski regesti / Regesti marittimi croati*), sv. I.-II: Settecento, I parte: Navigazione nell'Adriatico, Padova, 1985.-1993.).

Kada je riječ o monografskim djelima, zbornicima te pojedinačnim studijama i raspravama, hrvatska je historiografija ponajprije proučavala povijest i kulturnu baštinu područja Boke kotorske, vrlo rijetko zalazeći u istraživanje obale južnije od Zaljeva (ili od Budve). Od posebnih zbornika posvećenih Hrvatima Boke kotorske možemo izdvojiti relativno davnini tematski blok objavljen u časopisu "Nova Evropa" (*Kotor i Boka kotorska*, 1934.), kao i odjeljak posvećen istoj problemati-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 4-5 (78-79),
STR. 645-661

ČORALIĆ, L.:
HRVATSKA ZAJEDNICA...

ci u časopisu "Dubrovnik" (*Boka kotorska*, 1993.). Vrijedan pozornosti zasigurno je i nedavno objavljen zbornik *Hrvati Boke kotorske*, nastao kao rezultat višedisciplinarno zasnovanoga znanstvenoga skupa posvećenog hrvatskoj zajednici na bokeljskome području, a koji je 1996. i 1998. godine održan u Zadru i Zagrebu (*Hrvati Boke kotorske*, 2003.).⁹

Monografskih djela hrvatskih povjesničara koji su se bavili nekom od problematskih cjelina iz prošlosti kraja južno od Prevlake gotovo da i nema. Stoga ovom prigodom možemo izdvojiti tek davno nastali rad I. Markovića o povijesti Barske nadbiskupije (Marković, 1902.), studiju A. Breyera o budvanskoj obitelji Zanočić i njezinim istaknutim odvjetcima (Breyer, 1928.) te sintetsko djelo crkvenoga povjesnika E. Peričića posvećeno pitanju nastanka i autorstva "Ljetopisa popa Dukljanina" (Peričić, 1991.).

Nije velik broj hrvatskih povjesničara koji su u svojim pojedinačnim uradcima obrađivali povijest hrvatske zajednice i njihove kulturne baštine na tlu današnjega Crnogorskog primorja. Dio njihovih priloga objavljivan je u spomenutom kotorskom časopisu "Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru", a teme su se ponajprije odnosile na pomorstvo, brodarstvo i trgovinu bokeljskoga kraja. Manji dio radova nastao je u sklopu proučavanja političke i društvene povijesti Boke kotorske, kao i njihove kulturne baštine i povijesti crkvenih ustanova. Ovi radovi, iako malobrojni, ipak upućuju na činjenicu da je hrvatska historiografija oduvijek imala povjesničare koji su opažali i ubrajali područje južno od današnjih granica Republike Hrvatske u polje svojega znanstveno-istraživačkog promišljanja, ali nas činjenica da tih autora, kao i njihovih prinosa, nema odveć (posebno u posljednjim desetljećima) upozorava na potrebu sustavnijega i rezultatima učinkovitijega pristupa zadanoj problematici. Kada je riječ o imenima povjesničara koji su u svojim uradcima obrađivali neke sastavnice, ponajprije bokeljske prošlosti, izdvajaju se R. Barbalić (Barbalić, 1953.),¹⁰ V. Ivančević (Ivančević, 1970., 1974., 1975.), J. Luetić (Luetić, 1955., 1958.), V. Foretić (Foretić, 1974.), S. Krasić (Krasić, 2001., 2001.a), I. Mitić (Mitić, 1978.), T. Macan (Macan, 1993.), Z. Ladić (Ladić, 1998.) i L. Čoralić (Čoralić, 1996., 1996.a, 1998., 1998.a, 2000., 2000.a, 2000.b, 2001., 2003., 2003.a).¹¹

Naposljetku, iako se u ovome pregledu nije moguće osvrnuti i na sve uratke hrvatskih povjesničara književnosti i likovnih umjetnosti, treba naznačiti kako su u ovim društveno-humanističkim znanostima učinci glede istraživanja povijesne i kulturne baštine Hrvata Crne Gore, ponajprije bokeljskoga područja, mnogo izrazitiji. Primjerice, povijest bokeljske književnosti, djela i prinosi istaknutih bokeljskih pisaca na latinskom, talijanskom i hrvatskom jeziku, u sintetskim su djelima (antologijama) obrađivali S. Prosperov Novak (zajed-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 4-5 (78-79),
STR. 645-661

ČORALIĆ, L.:
HRVATSKA ZAJEDNICA...

no sa skupinom autora: I. Banac i B. Zbutega)¹² i V. Babić (Babić, 1998.), dočim su bokeljske likovne teme zastupljene i u cjelovitim i u pojedinačnim radovima nekolicine istaknutih hrvatskih povjesnika umjetnosti (Priatelj, K., 1952., 1963., 1969., 1969.a, 1986.; Tomić, R., 1991., 1998., 2001., 2002.; Fisković, C., 2004.).

POVIJEST HRVATA CRNE GORE – MOGUĆE SMJERNICE, METODE I ISTRAŽIVAČKE TEME HRVATSKE HISTORIOGRAFIJE

Nakon navedenih pokazatelja sadašnjega stanja hrvatske historiografije glede povijesti hrvatske zajednice u Crnoj Gori, ovdje iskazanih u općem, panoramskom pregledu, nužno se nameće upit o daljnjim mogućim smjernicama u istraživačkom radu i pristupu. Ponajprije hrvatski povjesničari, koji u okvir svojega istraživačkoga rada uključuju povijest Hrvata na tlu Crne Gore, nužno moraju sustavno pratiti stručnu literaturu (knjige, časopise, zbornike) koja izlazi na samom području Crne Gore (ponajprije u Boki kotorskoj), a do koje je – uslijed poznatih događanja od 1990-ih godina – često vrlo teško ili gotovo nemoguće doći. Nadalje, nužna je suradnja, komunikacija i razmjena znanstvenih promišljanja s kolegama povjesničarima i znanstvenim ustanovama na području Crne Gore, kao i drugih zemalja koje se bave poviješću ovoga područja. U matičnoj, hrvatskoj sredini, treba okupiti istraživače koji se u sklopu svojega istraživanja bave i povijesnom baštinom Hrvata Crne Gore te organiziranjem višedisciplinarnih znanstvenih skupova i savjetovanja pokušati pridonijeti osvjetljavanju pojedinih tema koje se odnose na povijesnu i kulturnu baštinu hrvatskoga naroda u Crnoj Gori.

U cilju što učinkovitijeg promišljanja i istraživanja zadane problematike nužno je poduzeti i sustavnija arhivska istraživanja, ponajprije iz pismohrana grada Kotora (Istorijski arhiv u Kotoru, arhiv Kotorske nadbiskupije), ali i pismohrana pojedinih katoličkih crkvenih ustanova (crkava i samostana) od Herceg-Novoga do Bara. Jednako tako treba naglasiti kako su za istraživanje "rasute" bokeljsko-budvansko-barske povijesti od neprijeporne važnosti i pismohrane izvan njihove matične sredine, posebice u gradovima Dubrovniku, Splitu, Zadru, Zagrebu, Anconi, Bariju, Trstu i Mlecima. To se posebice odnosi na gradove koji – uslijed povijesnih okolnosti (potpadanje pod osmanlijsko vrhovništvo) – nemaju sačuvane arhive za starija razdoblja svoje povijesti. Tako, primjerice, povijest grada Kotora, ali i pretežitoga dijela bokeljskoga zaljeva i tamošnjih naselja, možemo u vremenskom kontinuitetu od srednjega vijeka do suvremenoga doba u cijelosti istraživati uvidom u središnju pismohranu u Kotoru i ondje očuvane arhivske spise. Nasuprot tome, povijest gradova Bara i Ulcinja, koji nemaju sačuvane vlastite srednjovjekovne pismohrane (ili nam njihovo premještanje nakon potpadanja

pod osmanlijsku vlast do danas nije otkriveno), treba tražiti posredno – istraživanjem arhivskoga gradiva izvan ovih krajeva – u gradovima i arhivskim ustanovama koje su s ovim područjem tijekom svoje povijesti imale najučestaliju komunikaciju.

Zadaća hrvatske historiografije glede proučavanja povijesti Hrvata u Crnoj Gori, uz navedene preduvjete, sastoji se u sustavnom znanstvenom, interdisciplinarnom i objektivnom promišljanju pojedinih istraživačkih tema. Uz rad na zbornicima i monografskim djelima koja prate povijesni i kulturni razvoj ovoga područja u cjelini, ali i unutar pojedinih regionalnih odsječaka (primjerice, izradba novih povijesnih pregleda gradova i naselja kao što su Kotor, Perast, Prčanj, Tivat, Drobota ili Bar), važno bi mjesto zasigurno valjalo pokloniti proučavanju nosivih sastavnica iz prošlosti ovoga kraja, a u sklopu kojih su Hrvati imali zapaženu ulogu:

- demografskoj (kretanje stanovništva crnogorskoga priobalja s obzirom na njegovu etničku i vjersku strukturu, pravci migracija i njihova povijesna uvjetovanost)

- gospodarskoj (hrvatski prinosi pomorstvu, brodarstvu i trgovini)

- crkvenoj (povijest Kotorske biskupije i Barske nadbiskupije; djelovanje i prinosi zaslužnih biskupa, nadbiskupa i crkvenih dostojanstvenika; povijest pojedinih crkava, samostana i bratovština i njihova uloga u povijesti Katoličke crkve u Hrvata, kao i prinosi očuvanju hrvatske nacionalne svijesti na ovim prostorima)

- kulturnoj sastavnici (proučavanje prebogat kulturno-povijesne baštine Hrvata od Boke do Ulcinja; posebno važna sastavnica iz prošlosti hrvatske opstojnosti na ovim prostorima).

Nadalje, kao sastavni dio sustavnoga proučavanja povijesti Hrvata na tlu Crne Gore, nezaobilazne su istraživačke teme povijest pojedinih istaknutih obitelji – kako onih plemićkih (vezanih uz društveni i politički razvoj vlastitih gradova; primjerice obitelji Buća, Bolica ili Bizanti u Kotoru), tako i onih građansko-pučanskih koje su iznikle u naseljima Boke kotorske te od XVII. stoljeća imale posebnu ulogu u gospodarskom i kulturnom prosperitetu svojih matičnih sredina (primjerice, kapetanske obitelji u naseljima Perast, Prčanj i Drobota). U uskoj vezi s poviješću hrvatskih obitelji na području od Boke do Bara jest i proučavanje djelovanja istaknutih pojedinaca, pregalaca na polju politike, društvenog, kulturnog i crkvenog života. Njihovi su prinosi nezaobilazan dio povijesti matičnih sredina, ali su – ne manje – i sastavni dio prošlosti istočnojadranske obale, sredozemnog, ali i širega europskoga prostora (primjerice, život i djelovanje barskoga i zadarskoga nadbiskupa Vicka Zmajevića i njegova brata Matije, admirala ruske carske flote, sveci i blaženici iz Zaljeva hrvatskih sveta-

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 4-5 (78-79),
STR. 645-661

ČORALIĆ, L.:
HRVATSKA ZAJEDNICA...

ca itd.). Naposljetku, uzevši u obzir prethodno navedene sastavnice, razvidna je i potreba proučavanja višestoljetne kontinuirane povezanosti i prožimanja današnjega područja crnogorske obale s ostalim dijelovima istočnojadranske obale, ponajviše s dalmatinskim područjem, s kojim su kao sastavni dio mletačkih prekojadranskih stečevina (a potom u XIX. stoljeću i kao dio austrijske pokrajine Dalmacije) činili politički sjedinjenu i po svim uljudbeno-kulturološkim obilježjima jedinstvenu državnu zajednicu.

Proučavanje povijesti i kulturne baštine Hrvata Crne Gore, ponajprije crnogorske obale, zadaća je i obveza kojoj hrvatska historiografija nije posvećivala dovoljno istraživačke pozornosti. Obrnuto razmjerno povijesnom i kulturnom naslijeđu Hrvata ovoga kraja, kao i obilju arhivske građe koja nam to nedvojbeno potvrđuje, hrvatska je historiografija nedovoljno i nepotpuno obrađivala i u svoje znanstveno-istraživačke projekte uvrštavala i povijest Hrvata južno od Prevlake. Nasuprot tome, činjenica jest da se povijesnom razvoju pojedinih područja i naselja, kao i obitelji i pojedinaca koji su dio hrvatske povijesti ovoga kraja, poklanjala značajna istraživačka pozornost u bokeljskoj, crnogorskoj i srpskoj historiografiji. Prethodno je spomenut niz zaslužnika, proučavatelja ponajprije bokeljske povijesne i kulturne baštine, koji su u svojim monografijama i radovima obradili brojne sastavnice iz prošlosti ovoga kraja. Ipak, kako je također navedeno, uz sve prinose i zasluge za istraživanje povijesti ovih prostora, događanja i ljudi, hrvatska sastavnica u njihovu povijesnom tijeku nije bila ni približno dovoljno naglašena. Bokeljska, dalmatinska, jadranska, slavonska ili crnogorska Boka ili – primjerice – gradovi Kotor i Budva – najčešće su određene u koje se svrstavaju prostor i ljudi od Herceg-Novoga do albanske granice. Jedan od zadataka hrvatske historiografije, lišene svake političke neobjektivnosti i dnevnopolitičkih predrasuda, stoga jest cjelovitije promišljanje, raščlamba, obradba i jasno (neprikriveno) naglašavanje hrvatske sastavnice u povijesti crnogorske obale, istraživanje povijesnoga tijeka hrvatske zajednice na ovom području, života i prinosa njezinih zaslužnika, koji su svojim dostignućima zajednički dio povijesti svih narodâ duž istočnojadranske obale.

KRATICE

GPMK = *Godišnjak Pomorskog muzeja u Kotoru*, Kotor, Pomorski muzej Crne Gore – Kotor.

ICG = *Istorija Crne Gore*, sv. I.-III., Titograd, Redakcija za istoriju Crne Gore, 1967.-1975.

IZ = *Istorijski zapisi*, Podgorica, Istorijski institut Crne Gore.

BILJEŠKE

¹ Brojne podatke o povijesnom razvoju područja od Boke do Bojane bilježe sintetska djela iz povijesti Crne Gore. Usporedi: Jireček, K. (1923.); ICG; Živković, D. (1989.-1992.); Rovinski, P. A. (1993.).

² O povijesti Boke kotorske, kao i njezinih pojedinih gradova, usporedi neka monografska djela i zbornike: Nakićenović, S. (1913.); Popović, T. K. (1924.); Luković, N. (1937.); Luković, N. (1951.); *12 vijekova Bokeljske mornarice* (1972.); Butorac, P. (1998.a); Butorac, P. (1999.a); Kovijanić, R. – Stjepčević, I. (2003.); Stjepčević, I. (2003.); Milošević, M. (2003.); *Hrvati Boke kotorske* (2003.).

³ O povijesnom razvoju Bara i Ulcinja usporedi temeljna djela: Bošković, Đ. (1962.); *Vječno na Krajini: Virpazar-Bar-Ulcinj* (1974.); Božić, I. (1979.); *Bar grad pod Rumijom* (1984.); Marković, S. (1995.); Schmitt, O. J. (2001.).

⁴ U istome djelu vidi i detaljnu bibliografiju knjiga i radova M. Miloševića.

⁵ Na ovome je mjestu teško spomenuti sve autore, zavičajne proučavatelje bokeljske povijesti. Za potpuni uvid u uratke objavljene u središnjem časopisu za bokeljsku povijest i kulturu (GPMK) usporedi bibliografiju objavljenu u sv. 50 (2002.).

⁶ Usporedi i staro, nedovršeno izdanje *Hrvatske enciklopedije*, sv. I.-V., Zagreb, 1941.-1945.

⁷ Usporedi i *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae: Supplementa* (Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije: Dodaci), sv. I. (1020.-1270.), priredili J. Barbarić i J. Marković, Zagreb, 1998.

⁸ Nužna zbirka vrela za proučavanja povijesti južnoga dijela istočnojadranskih posjeda Mletačke Republike (ponajprije u srednjemu vijeku), uradak talijanskih albanologa, jest i višesveščana zbirka *Acta Albaniae Veneta*, rad Giuseppea Valentinija (sv. I.-XX., München – Roma, 1967.-1974.).

⁹ Usporedi i zbornik *Kotor* (1970.) te katalog izložbe o povijesti bokeljske pomorske obitelji Balović (*Hrvatska pomorska obitelj Balović iz Perasta i njihov arhiv*, Državni arhiv u Splitu, Split, 1999.).

¹⁰ Poglavit istraživački interes R. Barbalića bio je usmjeren na povijest bokeljskoga brodarstva i njegove veze s drugim dijelovima hrvatske obale u XIX. stoljeću. Podrobnije vidi bibliografiju radova objavljenu u GPMK, sv. 50. (2002.), 489.

¹¹ Potrebno je napomenuti da su se suvremenijom poviješću Boke (XIX.-XX. stoljeće) u svojim radovima detaljnije bavili Stijepo Obad, Ivan Pederin i Josip Pećarić. Ovdje oni nisu zasebno uvršteni zato što se ovaj rad zasniva na proučavanju historiografije koja se bavi poviješću Hrvata u Crnoj Gori u razdoblju srednjega i ranoga novog vijeka.

¹² Banac, I. – Prosperov Novak, S. – Zbutega, B. (1993.); Novak, S. Prosperov (1996.).

LITERATURA

- 12 vjekova Bokeljske mornarice* (1972.), gl. urednik D. Kalezić, Beograd, "Monos".
- Antović, J. (1993.-1994.), Statut Bratovštine Svetoga Duha u Kotoru, *GPMK*, 41-42: 135-149.
- Antović, J. (1993.-1994.a), Izložba dokumenata o zanatima srednjovjekovnog Kotora, *GPMK*, 41-42: 305-323.
- Antović, J. (1995.-1998.), Četiri sina kapetana Marka Martinovića, *GPMK*, 43-46: 29-42.
- Babić, V. (1998.), *Hrvatska književnost Boke kotorske do preporoda*, Zagreb, Erasmus naklada.
- Banac, I., Prosperov Novak, S., Zbutega, B. (1993.), *Stara književnost Boke*, Zagreb, "Slon".
- Bar grad pod Rumijom* (1984.), urednik S. Ćirković, Bar, "Izbor".
- Barbalić, R. (1953.), Veze pomorstva Boke s Rijekom i Hrvatskim primorjem u prošlosti, *GPMK*, 2: 93-98.
- Boka*, zbornik radova iz nauke, kulture i umjetnosti, Herceg-Novi.
- Boka kotorska* (1993.), urednik M. Foretić, *Dubrovnik: časopis za književnost i znanost*, nova serija, 4 (4), Dubrovnik, Matica hrvatska.
- Bošković, Đ. (1962.), *Stari Bar*, Beograd, Savezni institut za zaštitu spomenika kulture.
- Božić, I. (1979.), *Nemirno Pomorje XV veka*, Beograd, Srpska književna zadruga.
- Breyer, A. (1928.), *Antun conte Zanović i njegovi sinovi*, Zagreb, Matica hrvatska.
- Butorac, P. (1998.), *Boka kotorska u 17. i 18. stoljeću: politički pregled*, Perast, "Gospa od Škrpjela".
- Butorac, P. (1998.a), *Razvitak i ustroj peraške općine*, Perast, "Gospa od Škrpjela".
- Butorac, P. (1999.), *Kotor za samovlade (1355.-1420.)*, Perast, "Gospa od Škrpjela".
- Butorac, P. (1999.a), *Kulturna povijest grada Perasta*, Perast, "Gospa od Škrpjela".
- Butorac, P. (1999.b), *Opatija sv. Jurja pred Perastom*, Perast, "Gospa od Škrpjela".
- Čoralić, L. (1996.), Iz prošlosti Paštrovića, *Historijski zbornik*, 49 (1): 137-159.
- Čoralić, L. (1996.a), *Iz prošlosti Prčanja u XVII. st. (admiral Bokeljske mornarice – Tripun Luković)*, *Spomenica Ljube Bobana 1933.-1994.*, Zagreb, Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 95-103.
- Čoralić, L. (1998.), Iseljenici iz grada Kotora u Mlecima (XV.-XVIII. st.), *Povijesni prilozi*, 17: 133-155.
- Čoralić, L. (1998.a), Život i djelovanje kotorskih patricija u Mlecima od 16. do 18. stoljeća, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, 31: 131-140.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 4-5 (78-79),
STR. 645-661

ČORALIĆ, L.:
HRVATSKA ZAJEDNICA...

Čoralić L. (2000.), Iz prošlosti Boke: budvanska zajednica u Mlecima (XV.-XVIII. st.), *Povijesni prilozi*, 19: 125-152.

Čoralić, L. (2000.a), Iz prošlosti Boke: Dobrotski rodovi i Bratovština sv. Jurja i Tripuna u Mlecima (od XVII. do početka XIX. st.), *Radovi Zavođa za povijesne znanosti HAZU u Zadru*, 42: 221-260.

Čoralić, L. (2000.b), "U slavu Prejasne Republike": Peraški ratnici – čuvari duždevog stijega, *Acta Histriae*, letnik 8, št. 1 (IX.). Prispjevki z mednarodne konference "Čast: identiteta in dvoumnost neformalnega kodeksa (Sredozemlje, 12.-20. stol.)", Koper, 11.-13. november 1999.: 87-98.

Čoralić, L. (2001.), Boka Kotorska u doba Morejskoga rata, *Kolo. Časopis Matice hrvatske*, 11(3): 5-22.

Čoralić, L. (2003.), Iz prošlosti Boke: dobrotska obitelj Kamenarović i hrvatska bratovština Sv. Jurja i Tripuna u Mlecima, *Povijesni prilozi*, 22(25): 175-185.

Čoralić, L. (2003.a), Peraštani u Mlecima (15.-18. stoljeće), u: *Stjepanu Antoljaku u čast* (zbornik), urednik Josip Kolanović, Zagreb, Hrvatski državni arhiv, 199-210.

Dabinović, A. (1958.), Politički položaj Kotora poslije Zadarskog mira (1359-1381), *GPMK*, 7: 45-54.

Dabinović, A. (1958.a), Statutarne odredbe za kotorski karavanski saobraćaj, *GPMK*, 7: 263-266.

Dabinović, A. (1959.), Može li se govoriti o kontinuitetu Kotsorske mornarice od 809. do danas, *GPMK*, 8: 11-33.

Dabinović, A. (1960.), Kotsorske izbjeglice u Rimu u ranom srednjem vijeku, *GPMK*, 9: 19-29.

Fisković, C. (2004.), *Spomenička baština Boke Kotsorske*, Zagreb, Matica hrvatska.

Foretić, V. (1974.), Korčula, Dubrovnik i Boka kotorska i Lepantska bitka, *Adriatica maritima Instituta JAZU u Zadru*, 1: 165-183.

Gelcich, G. (1880.), *Memorie storiche sulle Bocche di Cattaro*, Zara, G. Woditzka.

Hrabak, B. (1976.), Proizvodnja i prodaja soli u Herceg-Novom i odnosi s Dubrovnikom u vezi s tim (1482-1538), *Boka*, 8: 63-108.

Hrabak, B. (1978.), Senjski uskoci i Bokelji, *GPMK*, 26: 27-37.

Hrabak, B. (1979.), Venecija i Sandalj Hranić u njegovom širenju po primorju počev od Herceg-Novog, *Boka*, 11: 199-225.

Hrabak, B. (1979.-1980.), Privredne veze Kotorana i Peraštana s Albanijom u XIV i XV veku, *GPMK*, 27-28: 37-68.

Hrabak, B. (1982.), Novljani i ulcinjski gusari (1571-1687), *Boka*, 13-14: 73-104.

Hrabak, B. (1995.-1998.), Bokelji i Dubrovčani na sajmovima u Senigaliji (XIII-XVIII st.), *GPMK*, 43-46: 155-184.

Hrvati Boke kotorske (2003.), gl. urednik S. Obad, Orebić, Sveučilište u Zadru i Zaklada "Dr. Cvito Fisković" Orebić.

Ivančević, V. (1970.), Brodska garderoba bokeljskog kapetana pri kraju 18. stoljeća, *GPMK*, 18: 163-166.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 4-5 (78-79),
STR. 645-661

ČORALIĆ, L.:
HRVATSKA ZAJEDNICA...

Ivančević, V. (1974.), Dubrovački brodograditelji u Ulcinju u drugoj polovini 18. stoljeća, *GPMK*, 22: 41-56.

Ivančević, V. (1975.), Gradnje bokeljskih brodova u Korčuli pri kraju 18. stoljeća, *GPMK*, 23: 19-29.

Jireček, K. (1923.), *Istorija Srba, I-IV.* (preveo i dopunio Jovan Radonić), Beograd, Izdavačka knjižarnica Gece Kona.

Kotor (skupina autora) (1974.), Zagreb, Grafički zavod Hrvatske.

Kotor i Boka kotorska (1934.), uredio M. Đurčin, Nova Evropa, knj. 27., br. 3-4, Zagreb, izdanje "Nove Evrope".

Kovijanić, R., Stjepčević, I. (2003.), *Kulturni život starog Kotora (XIV-XVIII vijek)*, Perast, "Gospa od Škrpjela".

Krasić, S. (2001.), Dominikanci u bokokotorskom zaljevu od XIII. do XIX. stoljeća (1), *Hrvatska obzorja: časopis Matice hrvatske Split*, 9(2): 353-372.

Krasić, S. (2001.a), Dominikanci u bokokotorskom zaljevu od XIII. do XIX. stoljeća (2), *Hrvatska obzorja: časopis Matice hrvatske Split*, 9(3): 633-652.

Ladić, Z. (1998.), O najstarijim hodočašćima iz Kotora, *Croatica christiana periodica* 22(41): 117-122.

Luetić, J. (1955.), Bokeljski pomorci u službi na dubrovačkim brodovima u 18. stoljeću, *GPMK*, 3: 81-85.

Luetić, J. (1958.), Prilozi za pomorsku povijest južnog Jadrana u XVIII. stoljeću, *GPMK*, 7: 149-164.

Luković, N. (1937.), *Prčanj, Kotor*, Narodni univerziteti Boke kotorske.

Luković, N. (1951.), *Boka kotorska*, Cetinje, Narodna knjiga.

Luković, N. (2000.), *Zvijezda mora*, Perast, "Gospa od Škrpjela".

Macan, T. (1993.), Pogled u bokeljsku povijest, *Hrvatska revija*, 43(1): 19-27.

Marković, I. (1902.), *Dukljansko-barska metropolija*, Zagreb, tisak Antuna Scholza.

Marković, S. (1995.), *Barski patricijat*, Bar, Kulturni centar Bar.

Martinović, J. (1964.), Prilozi proučavanju genealogije i heraldike znamenitijih vlasteoskih rodova u Kotoru prve polovine XIV veka, *GPMK*, 12: 33-69.

Martinović, J. (1965.), Iz kotorskih isprava XII vijeka, *GPMK*, 13: 149-153.

Martinović, J. (1993.-1994.), Zanatlijski podmladak u Kotoru prve polovine XIV. v., *GPMK*, 41-42: 67-71.

Martinović, J. (1999.-2001.), Zavještanja građana Kotora crkvama tokom perioda 1326-1337, *GPMK*, 47-49: 93-100.

Mijušković, S. (1960.), Zaostavština kapetana Vicka Bujovića, *GPMK*, 9: 221-232.

Mijušković, S. (1962.), Učešće Bokelja u ruskoj floti na Mediteranu za vrijeme velikog Rusko-turskog rata (1769-1774), *GPMK*, 10: 145-159.

Mijušković, S. (1962.a), Stradanje bokeljskih pomoraca u Lepantskom zalivu 1774. god., *GPMK*, 10: 323-328.

Mijušković, S. (1964.), Turske mjere protiv ulcinjskih gusara, *GPMK*, 12: 71-103.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 4-5 (78-79),
STR. 645-661

ČORALIĆ, L.:
HRVATSKA ZAJEDNICA...

- Mijušković, S. (1967.), *Kotorski admirali*, *GPMK*, 15: 5-32.
- Mijušković, S. (1968.), *Kotorski admirali*, *GPMK*, 16: 11-61.
- Mijušković, S. (1969.), *Osnivanje bratovštine kotorskih pomoraca i njen Statut iz 1463. godine*, *GPMK*, 17: 9-41.
- Mijušković, S. (1972.), *Vojna organizacija Bratovštine kotorskih pomoraca*, *GPMK*, 20: 27-39.
- Milošević, M. (2003.), *Pomorski trgovci, ratnici i meceni: studije o Boki kotorskoj XV-XIX stoljeća* (priredio V. Đokić), Beograd ("Equilibrium") – Podgorica ("CID").
- Mitić, I. (1978.), *Izbjeglice iz Boke kotorske na području Dubrovačke Republike tokom XVIII i početkom XIX stoljeća*, *GPMK*, 26: 39-49.
- Nakićenović, S. (1913.), *Boka (antropogeografska studija)*, u: *Naselja srpskih zemalja (rasprave i građa)*, Srpski etnografski zbornik, sv. 20., Beograd, Srpska kraljevska akademija.
- Novak Prosperov, S. (1996.), *Stara bokeljska književnost*, Zagreb, Matrica hrvatska.
- Peričić, E. (1991.), *Slavorum Regnum Grgura Barskog: Ljetopis popa Dukljanina*, Zagreb, Kršćanska sadašnjost.
- Popović, T. K. (1924.), *Herceg-Novi: istorijske bilješke, knj. I. (1382-1797)*, Herceg-Novi, "Orjen".
- Prijatelj, K. (1952.), *Slikar Tripo Kokolja (1661-1713)*, *Rad JAZU*, Zagreb, 287: 5-26.
- Prijatelj, K. (1963.), *Slikar Mihovil Florio, Stvaranje (Cetinje)*, 18(1): 129-135.
- Prijatelj, K. (1969.), *Bokeljske teme*, Zbornik Svetozara Radojčića, Beograd, Filozofski fakultet, 277-282.
- Prijatelj, K. (1969.a), *Karlo Grubaš (Carlo Grubacs), mletački vedutista bokeljskog porijekla*, Zbornik za likovne umetnosti (Novi Sad), 5: 343-348.
- Prijatelj, K. (1986.), *Slikarstvo zapadnoevropskih stilova u Boki Kotorskoj od početka 15. do potkraj 19. stoljeća*, *Boka*, 18: 27-41.
- Rovinski, P. A. (1993.), *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti, sv. I., Cetinje-Sremski Karlovci-Novu Sad, "Đurađ Crnojević" i Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića*.
- Schmitt, O. J. (2001.), *Das venezianische Albanien (1392-1479)*, München, R. Oldenbourg Verlag.
- Stjepčević, I. (2003.), *Arhivska istraživanja Boke kotorske*, Perast, "Gospa od Škrpjela".
- Šerović, P. (1956.), *Paštrovići, njihovo plemensko uređenje i pomorska tradicija*, *GPMK*, 5: 25-37.
- Šerović, P. (1957.), *Kotorska mornarica*, *GPMK*, 6: 5-15.
- Šerović, P. (1958.), *Krtoljski arhipelag kroz istoriju*, *GPMK*, 7: 23-43.
- Šerović, P. (1962.), *Iz istorije starog Risna*, *GPMK*, 10: 27-39.
- Šerović, P. (1964.), *Nekoliko akata iz XVII i XVIII v. o zaslugama i odlikovanjima Peraštana*, *GPMK*, 12: 197-207.
- Tomić, A. (1978.), *Dobrotski jedrenjaci u XVIII. st.*, *GPMK*, 26: 71-86.
- Tomić, A. (1979.-1980.), *Crkva Sv. Eustahije u Dobroti*, *GPMK*, 27-28: 89-102.

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 4-5 (78-79),
STR. 645-661

ČORALIĆ, L.:
HRVATSKA ZAJEDNICA...

Tomić, A. (1991.-1992.), Dobrotski pomorci zaslužni za izgradnju i opremu crkve Sv. Mateja u Dobroti, *GPMK*, 39-40: 113-132.

Tomić, A. (1991.-1992.a), Dobrotski pomorci zaslužni za izgradnju i opremu crkve Sv. Eustahije u Dobroti, *GPMK*, 39-40: 141-151.

Tomić, A. (1995.-1998.), Neki primjeri mecenatskog djelovanja dobrotskih pomoraca od XVIII do XX stoljeća, *GPMK*, 43-46: 209-220.

Tomić, R. (1991.), Tri nove slike Tripa Kokolje, *Peristil*, 34: 91-101.

Tomić, R. (1998.), Gaetano Grezler u Vodnjanu i Dobroti, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 22: 132-135.

Tomić, R. (2001.), O slikama Antonija Arrigonija u Kotori u Hvaru, *Kolo: časopis Matice hrvatske*, 11(2): 5-13.

Tomić, R. (2002.), Oltarna pala Jacopa Marieschija u Dobroti, *Peristil*, 45: 135-140.

Virpazar-Bar-Ulcinj (1974., gl. urednik N. Gažević), Cetinje – Beograd, "Obod".

Zloković, I. (1957.), Prilozi za istoriju ulcinjskog gusarstva i brodarstva, *GPMK*, 6: 67-76.

Zloković, I. (1964.), Prilozi za istoriju pomorstva i trgovine Budve, *GPMK*, 12: 167-189.

Zloković, I. (1966.), Prilozi za istoriju pomorstva i trgovine Risna, *GPMK*, 14: 5-32.

Zloković, I. (1970.), Pomorstvo Stoliva, *GPMK*, 18: 63-80.

Zloković, M. (1955.), Pomorstvo Lepetana, *GPMK*, 3: 131-138.

Zloković, M. (1956.), Pomorstvo Bijele, *GPMK*, 4: 111-122.

Zloković, M. (1964.), Pomorstvo Poda, *GPMK*, 12: 221-246.

Zloković, M. (1965.), Pomorstvo Lastve, *GPMK*, 13: 59-80.

Zloković, M. (1971.), Mletačka uprava u Herceg-Novom, *Boka*, 3: 5-37.

Zloković, M. (1981.-1982.), Pomorstvo Novoga za vrijeme Tvrtkove i Kosačine Vladavine, *GPMK*, 29-30: 41-59.

Zloković, M. (1983.-1984.), Pomorstvo i trgovina Herceg Novoga za vrijeme turske vladavine, *GPMK*, 31-32: 73-99.

Živković, D. (1989.-1992.), *Istorija crnogorskog naroda, sv. I-II.*, Cetinje, "Montex".

The Croatian Community on the Territory of Today's Montenegrin Coast in Croatian Historiography

Lovorka ČORALIĆ
Croatian Historical Institute, Zagreb

In the introductory part of the paper the author indicates the particularities of historical development of certain parts of today's Montenegrin coastal area, which were important for preserving the historical and cultural heritage of Croats in

DRUŠ. ISTRAŽ. ZAGREB
GOD. 14 (2005),
BR. 4-5 (78-79),
STR. 645-661

ČORALIĆ, L.:
HRVATSKA ZAJEDNICA...

these parts. In the paper there is an attempt to present the situation in historiography, the degree of historical analysis of the area from Boka to Bojana, as well as the historical heritage of Croats in Bokelj, Montenegrin and Serbian historiography, and in the works of historians from the Republic of Croatia. Due to the extensiveness of the topic the research includes historiographical works dealing with the history of today's Montenegrin coast until the end of the 18th century. It is pointed out that in the Croatian scientific public, especially in the last decades, the interest for the area south of Prevlaka has been reduced to the odd individual example of research. The author thus gives some possible guidelines for future research of the Croatian component in the history of these parts.

Die Kroaten des heutigen montenegrinischen Küstenraums in der kroatischen Geschichtsschreibung

Lovorka ČORALIĆ
Kroatisches Institut für Geschichte, Zagreb

Im Einführungsteil verweist die Autorin auf Besonderheiten in der historischen Entwicklung einzelner Teile des heutigen montenegrinischen Küstenraums, die für die Wahrung des geschichtlichen und kulturellen Erbes der dort lebenden Kroaten von ausschlaggebender Bedeutung waren. Der Leser soll einen Einblick in den aktuellen historiografischen Stand erhalten sowie Aufklärung darüber, in welchem Umfang das Gebiet zwischen der Boka-Bucht und dem Bojana-Fluss von der lokalen, ferner der montenegrinischen, serbischen sowie der kroatischen Geschichtsschreibung erschlossen worden ist. Mit Rücksicht auf die breite Fächerung des angesprochenen Themas wurden in diese Untersuchung die Ergebnisse von Arbeiten aufgenommen, die sich mit der Geschichte des montenegrinischen Küstenraums bis zum Ende des 18. Jahrhunderts befassen. Die Verfasserin betont, dass das wissenschaftliche Interesse, zumal in den letzten Jahrzehnten, nur in wenigen Einzelfällen dem Gebiet südlich der Landzunge Prevlaka galt. Es wird daher auf mögliche Richtungen verwiesen, in denen zukünftige Forschungsarbeiten zur Geschichte des im montenegrinischen Küstenraum lebenden kroatischen Bevölkerungsanteils verlaufen könnten.